

پارک‌های موضوعی بانوان با رویکرد چند جانبه‌نگر*

تاریخ دریافت: ۹۰/۲/۱۲
تاریخ پذیرش نهایی: ۹۰/۴/۱۵

فرشته حبیب** - حسنعلی لقایبی*** - محبوبه جامعی فرد**** - حسین موسوی فاطمی****

چکیده

امروزه در کشور ما بر اساس نیاز زنان در پایتخت و بسیاری از شهرهای بزرگ، اقدام به احداث پارک‌های موضوعی ویژه آنان شده است. در بررسی کلی مشاهده شده است که اکثر این طرح‌ها فاقد برنامه راهبردی مختص پارک بانوان می‌باشد. به طوری که صرفاً با محصور نمودن برخی از باغ‌ها و پارک‌های قدیمی، نام پارک بانوان بر آنها نهاده‌اند و حتی تلاشی برای استانداردسازی آنها به صورت پارک متعارف به عمل نیامده است. این موضوع به عنوان جریانی نو در دهه اخیر در ایران، با دیدگاه‌های متفاوتی مطرح شده است و فقدان مطالعات علوم اجتماعی در آن مشهود می‌باشد که لازمه آن، بررسی طراحان و برنامه‌ریزان به صورت چندجانبه‌نگر می‌باشد. از این رو شایسته است موضوع را با اهداف کلی اجتماعی، فرهنگی، تفریحی، بهداشتی و اقتصادی به صورت جامع مورد مطالعه قرار داد.

از آنجایی که تمامی این اهداف، در آسایش زندگی اجتماعی بانوان مؤثر بوده و کمبود هر یک از آنها نیازهای روحی، روانی و جسمی به دنبال خواهد داشت، لذا این مقاله، بررسی اهداف و مؤلفه‌های مربوطه را به روش نیازسنجی و مطالعات تحلیلی ارائه می‌نماید. از بررسی نتایج سؤالات پرسش‌نامه و توزیع درصد پاسخگویان بر اساس نمودارهای شاخص، جمع‌بندی ادارک بانوان از یک پارک اختصاصی و خواست‌های آنان استخراج شد و بدین شکل برنامه‌ریزی و طراحی در پارک بانوان بر اساس دیدگاه‌های فرهنگی، اجتماعی-مشارکتی، فراغتی-تفریحی، بهداشتی و اقتصادی به عنوان یک بستر مناسب، جهت ارتقاء سطح کیفی زندگی اجتماعی بانوان، مناسب دیده شد.

پارک بانوان عرصه‌ای برای فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی-مشارکتی، فراغتی-تفریحی، بهداشتی و اقتصادی، مبتنی بر ارزش‌های اجتماعی-فرهنگی بانوان در هر جامعه‌ای می‌باشد. لذا، برنامه‌ریزی و طراحی در این پارک‌ها می‌بایست زمینه‌ساز شکوفایی، بالندگی، ایجاد حس اعتماد به نفس و مشارکت و نیز اشتغال برای بانوان باشد.

واژگان کلیدی: پارک موضوعی، بانوان، جامعه، ارزش‌های فرهنگی.

* مقاله برگرفته از پایان‌نامه با عنوان "عملکردها، معیارها و الگوهای طراحی پارک‌های بانوان در تهران"، در مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات - تهران می‌باشد.

Email: fereshteh_habib@yahoo.com

** استادیار معماری، دانشگاه بین‌المللی قبرس شمالی

Email: hassanlaghai@yahoo.com

*** دانشجوی شهرسازی، دانشکده شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

**** دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده محیط زیست و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

***** مربی محیط زیست و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

مقدمه

نظام ساختاری یک جامعه متأثر از متغیرهایی همچون هویت و فرهنگ است. چنانچه امروزه نیازهای شهروندان را در یک جامعه در چارچوب این دو مؤلفه می‌توان با کارآمدی بهتری پاسخگو بود. توجه و تأکید به ارزش‌ها و برخی از شاخص‌های اجتماعی که در بسیاری از فعالیت‌های مردم تأثیرگذار هستند را می‌توان به عنوان عاملی در جهت کاهش بسیاری از دغدغه‌ها و حتی نیازهای یک جامعه یافت. کار، فعالیت، بهداشت و سلامت جامعه، روابط اجتماعی و امرار معاش، مواردی هستند که در زندگی مردم نیازمند فراهم‌سازی بستری منعطف و پویا جهت حضور و فعالیت تمام اقشار مردم است. لذا مسئولین امر در نظام مدیریت شهر همواره باید به این امر توجه داشته باشند که فضای شهر عرصه‌ای برای حضور فعال و همگانی تمام مردم است. تدقیق بسترهای فعال اجتماعی با ارزش‌ها و معیارهای فرهنگی و عقیدتی مردم امری سهل نیست و نیازمند نگرشی ژرف و همه‌جانبه است. چنانچه لحاظ نمودن مؤلفه‌هایی که در آماده‌سازی چنین بستر اجتماعی شهری باید مورد بررسی قرار گیرد به تنهایی قابل درک بود. اما، مجموعه آنها در رسیدن به اهداف از پیچیدگی‌های فراوانی برخوردار می‌باشد. موضوع مورد مطالعه پارک بانوان به عنوان رویکردی نو، در دهه اخیر همواره با دیدگاه‌های مختلفی مواجه بوده است. اما، با توجه به شرایط اجتماعی ویژه کشور و تأکید بر بسیاری از ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی زنان، این موضوع با اهمیت به تأمین نیاز بانوان به منظور برخورداری از فضای مناسب جهت بهره‌گیری آزادانه از امکانات تفریحی، ورزشی تاکنون مطرح و تا مرحله احداث پارک بانوان نیز پیش رفته است. حال آنکه ضمن تأکید بر شناسایی عواملی که به عنوان زیرساخت‌های اساسی در شکل‌گیری یک پارک بانوان همواره مورد توجه قرار می‌گیرد، این تحقیق درصدد است تا از منظر نقش ارزش‌های زنان، مبتنی بر الگوهای رفتاری در جامعه که همواره به عنوان یکی از عوامل مهم در رابطه با ایجاد پارک بانوان مطرح است اشاره داشته باشد. زیرا هدف نهایی در ایجاد فضایی است که کارآمد و پایدار باشد و ویژگی‌های ساختاری و کالبدی آن در جهت تأمین نیازهای روز زنان در کنار ارزش‌ها و باورهای مردم در رابطه با زنان فراهم گردد. از آنجایی که شناخت آسیب‌ها و دغدغه‌های بانوان جامعه نیازمند بررسی و تأکید بر موضوعاتی از جمله ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی، تفریحی، بهداشتی و اقتصادی آنان در جامعه می‌باشد، لذا موضوع مورد بحث با این رویکرد مورد بررسی قرار گرفت.

۱. طرح مسئله

در بازخوانی سنگ نوشته‌های دوران هخامنشیان آمده است که در آن دوران، زنان پا به پای مردان کار می‌کردند و مزد برابر می‌گرفته‌اند. زنان امکان آموزش برابر با مردان داشتند. چیزی که در زمان فرمانروایی داریوش، ایران با برابری حقوق انسان‌ها سروکار داشته است (کخ، ۱۳۸۰). امروزه که نیمی از جمعیت انسانی در جهان و ایران زن هستند، نیمی از مسئولیت توسعه اجتماعی هر جامعه‌ای نیز بر عهده زنان است. نیمی از ساختار فرهنگی نهادهای خانواده و آموزش را نیز زنان تشکیل می‌دهند. اینک پرسش این است، چرا هنوز این نیمه پنهان جایگاهی در فرصت‌های اجتماعی و حقوق اجتماعی خود هم تراز با مردان ندارد؟ با نگاه به وضعیت کنونی زنان، توانمندی‌ها، منابع، فرصت‌ها و چالش‌های آنان، جامعه بر آن است تا نگاه نزدیک‌تری به زنان در بستر تحولات ملی و فراملی با توجه به مختصات مؤلفه‌هایی چون اشتغال، تحصیلات، تولید کالاهای فرهنگی، آسیب‌شناسی زنان و جهانی شدن داشته باشد.

از سال‌های آغازین دهه ۷۰ به بعد، کشور ما شاهد رشد و گسترش مباحث زنان و توجه بیشتر جامعه به مسائل و مشکلات این نیمه دیگر اجتماع بوده است. در این سال‌ها اقدامات فراوانی نیز در تحقق حقوق زنان و حل مسایل و مشکلات آنان صورت گرفته است. از این جمله می‌توان به تأسیس نهادها، مراکز و دستگاه‌های مختلف دولتی نظیر شورای فرهنگی و اجتماعی زنان، دفتر امور مشارکت زنان ریاست جمهوری، دفاتر امور زنان وزارتخانه‌ها، کمیسیون‌های امور بانوان استانداری‌ها، سازمان‌ها، جمعیت و گروه‌های غیردولتی زنان، تدوین لایحه‌ها و طرح‌های مصوب و غیرمصوب در زمینه مسائل و مشکلات زنان، برگزاری همایش، کنگره و نشست‌های تخصصی با موضوع زن، انتشار چندین جلد کتاب در زمینه حقوق و شخصیت زن و بالاخره انتشار مجلات و روزنامه‌های متعدد ویژه مباحث زنان اشاره نمود.

مسائل زنان در کشور نیازمند همراهی قانون‌گذاران و فرهنگ‌سازان است تا در وجه حمایتی و فرهنگ‌سازی گام‌های مؤثری برداشته شود.

در عرصه جهانی هم حتی در سطح مجامع بین‌المللی، موضوع زنان جزء اولویت‌هاست و میزان توجه به مسائل زن در زمره شاخص‌های رشد یک کشور قرار دارد. واقعیت امر این است که تاکنون در ملل مختلف و حتی قومیت‌های گوناگون موضوع

زنان یک بعدی و بر اساس یک تفکر محوری خاص صورت گرفته است. تفکری که لزوماً نمی‌تواند همه ابعاد مشکلات زنان را دربرگیرد. متأسفانه در حال حاضر همین رویکرد، بی‌توجه به مقتضیات فرهنگی-اجتماعی هر کشور موجب ایجاد تعارض بین پیگیری کنندگان مسائل زنان با جریان معمول گردیده است که اگر در این بین حرف درست و حقی هم مطرح شود در زمره همان مباحث همیشگی بی‌ضابطه قرار می‌گیرد و از سوی مردم و مسئولین هر کشور چندان بدان بها داده نمی‌شود. این نتیجه‌ای قابل پیش‌بینی است و نقاط آسیب‌زای اندیشه‌های ابتدایی مطرح شده را نمودار می‌سازد. البته در بیشتر مباحث علوم انسانی و اجتماعی توجه به بومی کردن مباحث و یافته‌ها برای نزدیک شدن به فرهنگ همان جامعه به عنوان ضرورتی انکارناپذیر مطرح می‌شود.

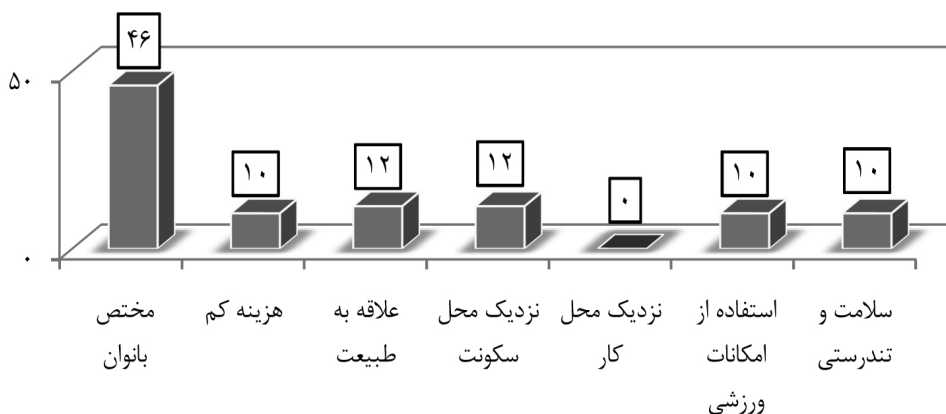
۲. روش بررسی

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تحت عنوان "عملکردها، معیارها و الگوهای طراحی پارک‌های بانوان در تهران با نمونه موردی: بهینه‌سازی بوستان پردیس بانوان" (جامعی‌فرد، ۱۳۸۹) است. به طوری که تحقیقات کتابخانه‌ای با مطالعه کتب، مقالات و پایان‌نامه‌های مرتبط، در زمینه‌های روانشناسی محیط، روانشناسی اجتماعی، استانداردهای طراحی پارک‌های شهری، پارک‌های موضوعی و مطالعات عینی با مشاهده و حضور در جوامع زنان و بررسی خواست‌های آنان در پارک‌های مشابه در خصوص بانوان که تاکنون احداث شده و همچنین بررسی الگوهای رفتاری آنان با استفاده از روش نیازسنجی و تنظیم پرسش‌نامه در دو بخش سؤالات فردی و سؤالات مرتبط با پارک به شکل‌های چندجوابی و تشریحی مطرح شد. به طوری که تعداد ۱۰۰ عدد پرسش‌نامه به طور تصادفی در اختیار کاربران پارک (نمونه موردی) قرار گرفت. سؤالات مطرح شده در پرسش‌نامه فقط برای کاربران داخل پارک طراحی شده، به همین منظور جامعه آماری فقط بانوان داخل پارک می‌باشند. در بخش سؤالات مرتبط با پارک، امکان پاسخدهی به برخی سؤالات بیش از یک مورد فراهم بود تا کاربران در پاسخدهی به سؤالات با محدودیت مواجه نباشند. زمان تکمیل فرم‌ها در نیمه دوم خرداد ماه انجام گردید. این پارک معمولاً در طی سال تحصیلی دارای متقاضیان از گروه‌های دانش‌آموزی و به صورت اردوهای یک‌روزه از سطح مناطق مختلف تهران می‌باشد. اما، از آنجایی که زمان تکمیل فرم‌ها در زمانی انجام شده است که در زمان امتحانات دانش‌آموزان بوده و یا در ابتدای شروع تعطیلات تابستانی بوده است. بنابراین هیچ‌گونه اردوی دانش‌آموزی در پارک شرکت نداشت. در نتیجه در صورت وجود اردوهای دانش‌آموزی در آمار بدست آمده تغییرات و تفاوتی ایجاد می‌شد. اما، ترجیح نگارنده در انتخاب این زمان این بود که بیشتر افراد محلی در پارک حضور داشته باشند، خصوصاً در شرایطی که افراد شرکت‌کننده برای چندین بار به پارک مراجعه کرده باشند. هدف از این امر بدین قرار بود که بانوان برای مکانی که به آنها تعلق دارد و آنها نیز به آن حس تعلق دارند نظر دهند و خواسته‌هایشان مشخص شود.

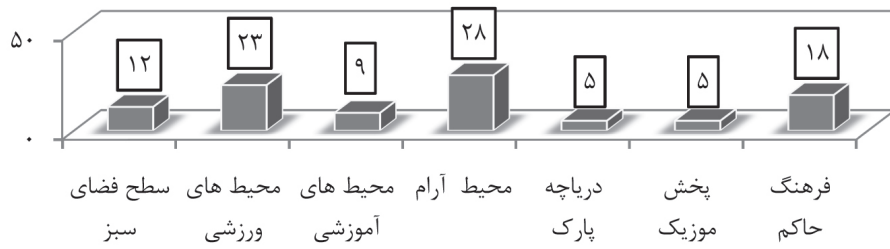
۳. نتایج

بررسی پاسخ سؤالات و توزیع درصد پاسخگویان بر اساس نمودارهای شاخص، بر پایه سؤالات شاخص و غیرشاخص تحلیل در جدول ۱ مورد بررسی قرار گرفت و نتایج تعدادی از سؤالات مربوط به ردیف‌های ۱، ۵، ۶، ۷، ۱۵ به صورت نمودار بیان گردید.

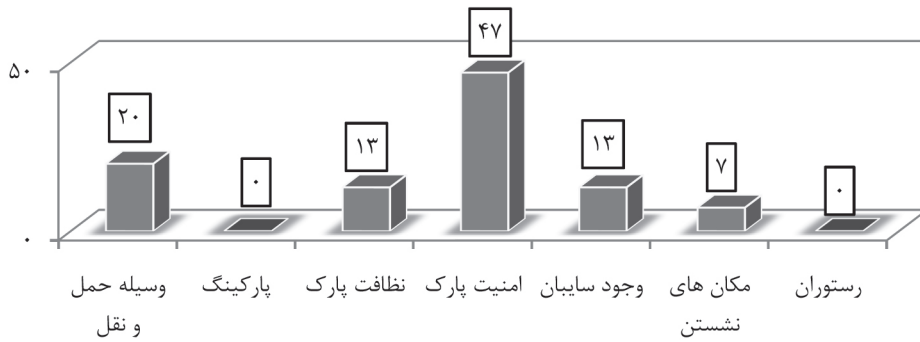
نمودار ۱: ردیف ۱- توزیع درصد پاسخگویان بر حسب دلایل انتخاب پارک بانوان

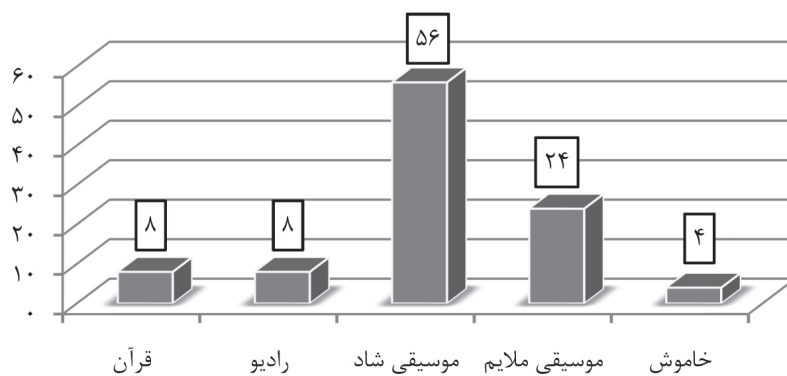
نمودار ۲: ردیف ۵- توزیع درصد پاسخگویان برحسب ترجیح کاربران برای نکات جالب در پارک

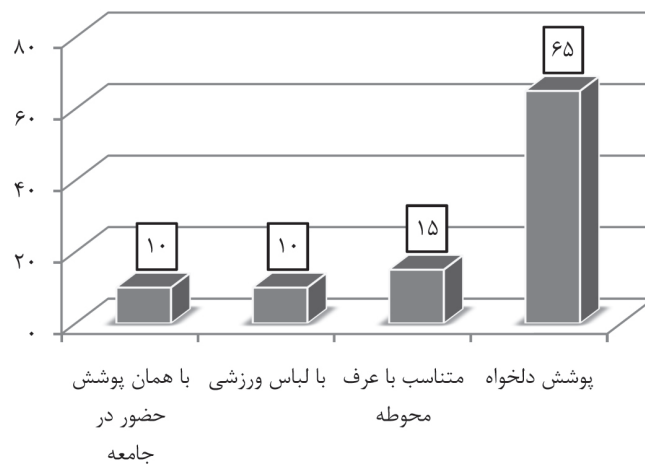
نمودار ۳: ردیف ۶- توزیع درصد پاسخگویان برحسب ترجیح کاربران برای نکات با اهمیت در پارک

نمودار ۴: ردیف ۷- توزیع درصد پاسخگویان برحسب ترجیح شنیدن صدا از بلندگوها

نمودار ۵: ردیف ۱۵- توزیع درصد پاسخگویان برحسب ترجیح نوع پوشش در پارک بانوان

جدول ۱: توزیع درصد پاسخگویان از پاسخ‌های شاخص پرسش نامه

ردیف	پاسخ‌های شاخص	درصد پاسخگوی	پاسخ‌های غیر شاخص	درصد پاسخگوی	تحلیل موضوع
۱	مختص بانوان بودن	٪۴۲	نزدیکی به محل کار	٪۰	- اختصاصی بودن پارک برای بانوان از ویژگی‌های با اهمیت است. - لزوم پارک بانوان در مناطق مسکونی کاربرد بیشتری خواهد داشت.
			سایر موارد (۵ مورد)	٪۵۴	
۲	استفاده دسته جمعی	٪۹۵	استفاده فردی	٪۵	مکانی برای مشارکت‌های اجتماعی و ورزش‌های گروهی
۳	عدم استفاده خانوادگی	٪۹۰	استفاده خانوادگی	٪۱۰	بانوان از اینکه ساعاتی را بدون خانواده سپری نمایند احساس رضایت داشتند.
۴	رضایت اطرافیان جنس مذکر در استفاده از پارک	٪۸۵	بدون نظر	٪۱۵	پدران و همسران نیز احساس امنیت دارند.
			خواهان محیط آرام	٪۲۸	کاربران نیاز به محیطی آرام دارند.
۵	خواهان محیط ورزشی رضایت به فرهنگ حاکم	٪۲۳	سایر موارد (۴ مورد)	٪۳۱	کاربران به ورزش اهمیت می‌دهند.
				٪۱۸	فرهنگ حاکم در پارک را می‌پسندند.
۶	امنیت پارک	٪۴۷	سایر موارد (۵ مورد)	٪۵۳	امنیت و محرمیت برای بانوان بسیار حائز اهمیت است.
۷	موسیقی شاد	٪۵۶	سایر موارد (۴ مورد)	٪۴۴	کاربران موسیقی شاد را ترجیح می‌دهند (اما می‌بایست رضایت دیگران نیز تأمین گردد).
۸	ترجیح رنگ‌های شاد و متنوع در فضا	اکثراً	-	-	رنگ‌های شاد متناسب با روحیه بانوان است.
۹	وسعت پارک	٪۴۵	بدون نظر	٪۳۵	کاربران پارک‌های بزرگ را ترجیح می‌دهند.
۱۰	نزدیکی پارک به محل سکونت	٪۹۵	بدون نظر	٪۵	احداث پارک در نزدیک محل سکونت باشد.
۱۱	احداث پارک بانوان	٪۱۰۰	-	-	کلیه بانوان موافق داشتن پارک ویژه بودند.
۱۲	تأثیر بر شادابی و روحیه	٪۱۰۰	-	-	روحیه بانوان بهبود یافته است.
۱۳	تقویت امکانات تفریحی، فرهنگی، اجتماعی	٪۹۰	بی تأثیر	٪۱۰	تأمین اهداف لازم با چنین پارک‌هایی حادث خواهد شد.
۱۴	خواستار بازارچه و نمایشگاه	٪۷۵	سایر موارد (۲ مورد)	٪۲۵	بانوان مکانی را برای کارآفرینی و عرضه محصولات و کارهای دستی خود نیاز دارند.
۱۵	انتخاب پوشش دلخواه	٪۶۵	سایر موارد (۳ مورد)	٪۳۵	محصور بودن پارک سبب افزایش امنیت خواهد شد.
۱۶	متناسب برای همه گروه‌های سنی	٪۱۰۰	-	-	امکانات و تسهیلات برای همه گروه‌های سنی فراهم می‌باشد.

مأخذ: جامعی فرد، ۱۳۸۹

۴. جمع بندی از ادارک بانوان از یک پارک اختصاصی

از نتایج حاصل از پژوهش چنین استنباط گردید که به طور کلی بانوان از داشتن فضاهای اختصاصی چنین توقعاتی دارند:

- ایجاد تمرکز بیشتر بر روی فضاهای جمعی با تأکید بر استفاده از مبلمان و تجهیزات مناسب
- تنوع فضایی و بصری بیشتر در فضای سبز
- امکان بهره‌گیری از محیط سبز طبیعی به صورت بلافاصل با تأکید بر تنوع مناظر پارک (علاقه‌مندان به طبیعت)
- تخصیص بخشی از پارک به فضاهای آموزشی و فراگیر و نمایشگاهی بر اساس درخواست و نیازهای بانوان

- تخصیص فضاهای ایمن و اختصاصی به منظور اقامت‌های چند ساعته
- افزایش فضاهای خدماتی و ورزشی به صورت فردی-گروهی
- تخصیص بخشی از پارک به منظور خود اشتغالی بانوان متقاضی
- امکان استفاده از پارک در اوقات شب

۵. نتیجه‌گیری بخش سؤالات فردی

تمایل بیشتر بانوان برای استفاده از این پارک از گروه متأهلین، بین سنین ۵۰-۲۶ سال با میانگین سطح سواد در حد دیپلم و اکثراً خانه‌دار، به طوری که بیشترین آنها متولد تهران بوده و ساکن در منطقه ۱۵ شهرداری تهران می‌باشند. همچنین ۶۰ درصد آنها بیشتر از یک بار از این پارک استفاده نمودند.

۶. نتیجه‌گیری بخش سؤالات تخصصی مرتبط با پارک

این بخش بر اساس مزایای روانی و فکری، اجتماعی، کالبدی و دلایل موجودیت پارک بانوان در اجتماع تقسیم‌بندی و نتیجه‌گیری شده است.

۱-۶- مزایای روانی و فکری

- لذت دور بودن از خانه با رفتن به محیطی طبیعی بدون دغدغه‌های اجتماعی و خانوادگی
- تجربه کردن یک بهشت با حس تنها بودن و دوری از مشکلات روزانه
- تجربه کردن محیطی آرام و رسیدن به آرامش ذهنی
- لذت بردن از طبیعت در حین فعالیت ورزشی
- داشتن حس امنیت
- تأثیر مثبت بر شادابی و روحیه بانوان
- تأثیر مثبت بر تقویت فعالیت‌های تفریحی، فرهنگی، ورزشی و اجتماعی بانوان
- رضایت بانوان از آزادی در پوشش

۲-۶- مزایای اجتماعی

- روابط بانوان در مناطق طبیعی نسبت به یکدیگر دوستانه‌تر و روحیه گروهی بیشتر بوده است. بنابراین مکانی برای مشارکت‌های اجتماعی و ورزش‌های گروهی می‌باشد.
- بانوان از اینکه به آنان اهمیت داده شده احساس رضایت داشتند.
- فراگیری مهارت‌های مختلف در محیطی امن برای افزایش روحیه مفید بودن در اجتماع

۳-۶- مزایای کالبدی

- بانوان از بودن در هوای آزاد، احساس نشاط و سلامتی بیشتری داشتند.
- احداث پارک‌های بانوان در مناطق مسکونی کاربرد بیشتری خواهد داشت.
- بانوان پارک‌های با مساحت‌های بزرگ را ترجیح می‌دهند.

۴-۶- توجیه دلایل موجودیت پارک بانوان در اجتماع

- علی‌رغم عدم استفاده خانوادگی از این گونه پارک‌ها، درصد بالایی از بانوان رضایت خود را نشان دادند.
- خانواده‌های بانوان از چنین پارک‌هایی به دلایل داشتن امنیت، راحتی، داشتن محیطی شاد و بدون مزاحمت برای همسران، فرزندان و مادران خود رضایت داشتند.
- بانوان با داشتن حس امنیت، آرامش، آزادی، تأمین شخصیت و تشویق به ورزش، احداث پارک‌های بانوان را تأیید نمودند.

۷. بحث و نتیجه‌گیری

با مطالعاتی که در خصوص نیاز بانوان انجام گرفته، پارک بانوان به عنوان بستری مناسب، اهدافی را به شکل معیارهای عملکردی بر پایه رویکردهای فرهنگی، اجتماعی، تفریحی، بهداشتی و اقتصادی، مبتنی بر الگوهای رفتاری جامعه زنان ایرانی به منظور رفع نیازها و خواسته‌های آنان دنبال می‌نماید (جدول ۲).

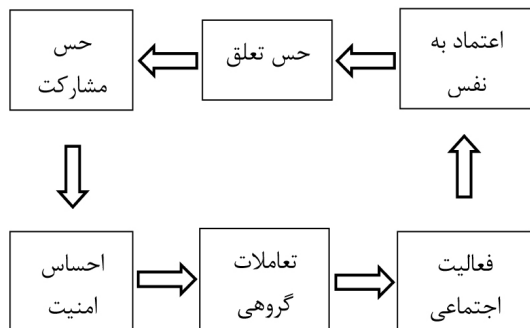
جدول ۲: معیارهای عملکردی پارک بانوان بر اساس الگوهای رفتاری جامعه زنان ایرانی

<ul style="list-style-type: none"> - توانمندسازی فکری و فرهنگی بانوان - افزایش رشد و پویایی بانوان در زمینه فرهنگی - تأکید بر شعائر ملی-مذهبی و احترام به مقام و حقوق بانوان 	تأمین نیاز بانوان از دیدگاه فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت اجتماعی بیشتر زنان - افزایش رشد و پویایی بانوان در زمینه اجتماعی - افزایش کیفیت زندگی فردی و خانوادگی و بستر محیطی - افزایش حس امنیت - افزایش اعتماد به نفس - افزایش حس تعلق 	تأمین نیاز بانوان از دیدگاه اجتماعی-مشارکتی
<ul style="list-style-type: none"> - امکان تحرک فیزیکی بیشتر بانوان - گذران اوقات فراغت با حس امنیت بیشتر برای بانوان به همراه کودکانشان 	تأمین نیاز بانوان از دیدگاه فراغتی-تفریحی
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش شادابی، نشاط و سرزندگی در بعد روحی-روانی - رفع افسردگی زنان خصوصاً زنان خانه‌دار 	بهداشت روحی-روانی
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش شادابی، نشاط و سرزندگی و تندرستی در بعد جسمانی - جلوگیری از رشد پوکی استخوان در زنان ایرانی - جلوگیری از ریزش مو و حفظ سلامت آن 	بهداشت جسمانی
<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد اشتغال برای بانوان جهت تصدی امور پارک - ایجاد اشتغال برای بانوان یا کار آفرینی داخل پارک و مشارکت مردمی 	تأمین نیاز بانوان از دیدگاه اقتصادی

مأخذ: جامعی فرد، ۱۳۸۹

بنابراین پارک بانوان علاوه بر کارکرد تفریحی و ورزشی، عرصه‌ای برای فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی، اوقات فراغتی، بهداشتی و اقتصادی در جهت ارتقاء سطح کیفی زندگی و رضایت‌مندی آنان می‌گردد. حال رویکردهای فوق‌الذکر در بستر پارک، زمینه‌ساز تعاملاتی در جهت رفع نیاز بانوان می‌گردد.

شکل ۱: رویکرد اجتماعی به پارک بانوان

مأخذ: جامعی فرد، ۱۳۸۹

۷-۱- پارک‌های بانوان بستری برای تعاملات اجتماعی

زنان با داشتن فضایی که نسبت به آن بیگانه نباشند و محیط را از آن خود بدانند (= حس تعلق (لیچ، ۱۳۸۱)) در انجام فعالیت‌های فردی و گروهی در محیط سهیم می‌شوند (= حس مشارکت (بیر و هیگینز، ۱۳۸۱)) و با داشتن تعلق به محیط، مکان (فلاح، ۱۳۸۵) و سهم آنان از محیط به آرامش خاطر می‌رسند (= حس امنیت) و با رسیدن به حس امنیت در جامعه، با افراد و گروه‌های دیگر به تعامل رسیده و در آن محیط، اقدام به کسب مهارت و انجام فعالیت اجتماعی می‌نمایند و در نهایت احساس اعتماد به نفس در آنان افزایش می‌یابد (شکل ۱).

یکی از عوامل مؤثر در رفتارهای اجتماعی، تأثیر حضور دیگران (ارنسون، ۱۳۸۶) می‌باشد. این تأثیر بسته به نوع ارتباط افراد و تعداد آنها متغیر می‌باشد. در خصوص نوع ارتباط افراد، بی‌واسطه بودن یا واسطه داشتن آنها مدنظر است. قضاوت اجتماعی کسانی که با فرد ارتباط نزدیک‌تر دارند، بیش از آنهایی که ارتباط کمتری دارند تأثیرگذار است (مرتضوی، ۱۳۸۰). تقسیم‌بندی‌هایی در خصوص جنسیت، سن و ... افراد وجود دارد. پس در ابتدا تفاوت‌هایی در بین گروه‌های خاص وجود دارد که این تقسیم‌بندی‌ها انجام شده؛ این نگاه تبعیض‌گذاری و یا تفکیک جنسیتی نیست، بلکه تفکیک گروهی به لحاظ آگاهی به تمایزات و تفاوت‌های آنها است. برای مثال گروه زنان، گروه مردان، گروه نوجوانان، گروه زنان یا مردان بالای بیست سال، گروه‌های زنان خانه‌دار، شاغل، هنرمند، ورزشکار و ... بنابراین افراد تقسیم‌بندی شده در یک گروه شباهت‌ها و ارتباطات نزدیک‌تری با گروه خود دارند. حال آنکه با توجه به دیدگاه‌های مذهبی، اگر زنان در محیطی که متعلق به آنان است در کنار یکدیگر قرار گیرند (تأثیر حضور دیگران) حس آرامش و امنیت اجتماعی بیشتری را درک خواهند کرد. رفتار انسان در شرایط گروهی کاملاً متفاوت‌تر از زمانی است که تنها می‌باشد. انسان زمانی که در شرایط گروهی قرار می‌گیرد، عرصه برای انجام مشارکت‌های اجتماعی و حضور آنان در اجتماع فراهم می‌گردد (Tajfel, 1982). با حضور آنان در اجتماع رشد و پویایی بانوان در جامعه و کیفیت زندگی فردی و خانوادگی و بستر محیطی آنان افزایش خواهد یافت که این یکی از اهداف طراحی چنین پارک‌هایی می‌باشد.

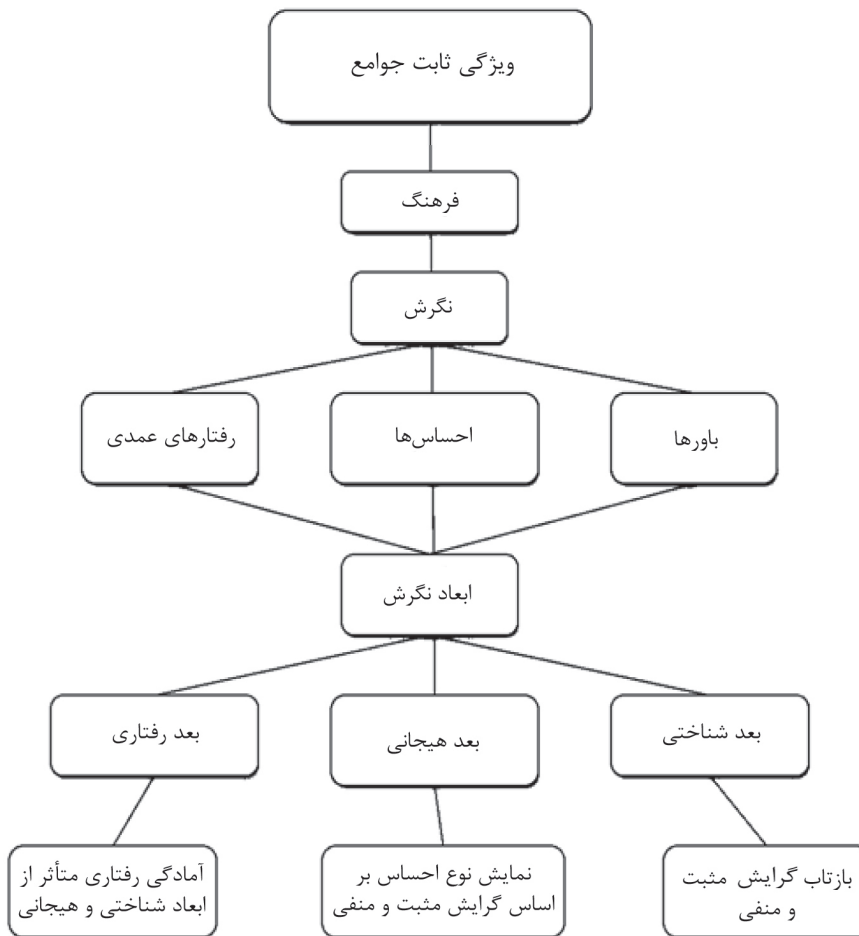
۷-۲- پارک‌های بانوان بستری برای تعاملات فرهنگی

فرهنگ برای جامعه همان نقشی را دارد که "شخصیت" برای فرد ایفا می‌کند. زیرا، همان‌گونه که "شخصیت" ماهیت فرد را مشخص می‌کند، "فرهنگ" نیز ویژگی‌های ثابت‌تر گروه‌ها و جوامع انسانی را نشان می‌دهد (Hofstede, 1980). حضور گروه‌های مختلف زنان در پارک، ضمن دربر داشتن ابعاد زیرساختی اجتماعی، تجلی‌کننده نگرش‌های پایدار زنان است. چنانچه بر اساس "باورها"، "احساس‌ها" و "رفتارهای عمدی" (Myers, 1988) خود سعی در بیان نگرش‌های جمعی و تحقق نمودن بخشی از دیدگاه‌های خود دارند. این شرایط در پارک به عنوان مکانی یکپارچه، سبب می‌شود که زنان ضمن خودباوری، خوانشی مجدد از هویت خود داشته باشند.

پارک بستری برای معرفی و آموزش ارزش‌های فرهنگی زنان است تا متناسب با معیارهای هویتی جامعه زنان، در مسیر توسعه فرهنگی و رشدشان اقدام شود (زن ایرانی - زن روستایی - زن متعهد و ...).

گرایش یا آمادگی رفتاری از ابعاد شناختی و هیجانی تأثیر می‌پذیرد (مرتضوی، ۱۳۷۰). اگر بُعد اطلاعاتی و هیجانی نگرش نسبت به پدیده‌ای مانند فضای سبز منفی باشد، فرد آمادگی می‌یابد موضوع نگرش را تخریب کند و همین‌طور شخصی اگر نسبت به وجود یک پارک نظر مثبت داشته باشد، برای استفاده از آن وقت می‌گذارد، از آن حفاظت می‌کند و همین‌طور به دیگران نیز توصیه می‌کند و اگر برعکس باشد همه چیز از پایه نفی خواهد شد (شکل ۲). یکی از ویژگی‌های مهم رفتار این است که انسان معمولاً نسبت به پدیده‌های آشنا احساس مثبت و نسبت به پدیده‌های ناآشنا احساس منفی (مطلبی، ۱۳۸۰) مانند ترس و نفرت یا بی‌علاقگی می‌کند، به همین دلیل روانشناسان عقیده دارند در مورد پدیده‌هایی که لازم است در حفظ آنها کوشید، باید "آموزش‌هایی نظری و میدانی" داده شود. مثلاً اگر فقط فضای سبز به اصطلاح یک "ارزش" است، بنابراین نیاز به آموزش دارد. پارک‌های موضوعی بر اساس نیاز هر فرهنگ و جامعه‌ای شکل می‌گیرد. اما، از آنجایی که احداث پارک‌های بانوان در ایران بحثی نسبتاً جدید می‌باشد، بنابراین برای اکثریت جامعه هنوز ناآشنا قلمداد می‌گردد و شاید یکی از دلایل مخالفت احداث چنین پارک‌هایی عدم جا افتادگی در نگرش، باور مردم، جامعه و فرهنگ آن باشد و زمانی که این پدیده آشنا شود، احساس مثبت به آن نیز افزایش خواهد یافت.

شکل ۲: رویکرد فرهنگی به پارک بانوان

مأخذ: جامعی‌فرد، ۱۳۸۹

۷-۳- پارک‌های بانوان بستری برای تعاملات اوقات فراغت

فراغت به مجموعه‌ای از فعالیت‌ها گفته می‌شود که افراد آن را پس از انجام وظایف کاری، خانوادگی و اجتماعی، به اختیار خود برای استراحت، تفریح، افزودن به دانش و یا مهارت‌های خود به کار می‌برند و متضمن رضایت و خشنودی است (تورکیدسن، ۱۳۸۲). فراغت می‌تواند فرهنگ ایجاد کند و هویت افراد را آشکار سازد. امروزه، با آن که فراغت تا حدودی از اجزای فرهنگی و اجتماعی فاصله گرفته و از سایر فعالیت‌های کاری و شغلی متمایز شده، هنوز فراغت زنان به ویژه زنان متأهل بسیار محدود است و با کارهای خانگی بدون دستمزد درهم آمیخته است.

در تقسیمات اجتماعی، زنان و مردان در حوزه‌ها و لایه‌های متفاوتی جای می‌گیرند. زنان غالباً در "حوزه خصوصی" خانواده قرار می‌گیرند و مراقبت‌های عاطفی و انجام امور خانگی را برعهده دارند. در حالی که مردان در "حوزه عمومی" کار، سیاست و فراغت واقع می‌شوند و تحت حمایت حوزه "خصوصی" قرار می‌گیرند و زنان به آنها خدمت می‌کنند. زنان شاغل با "زحمت دوگانه" انجام کار استخدامی و رسیدگی به کارهای خانه روبه‌رو هستند. تعاریف فرهنگی جنسیت به مرور زمان، هم درون یک جامعه و هم در بین جوامع مختلف تغییر می‌کند. این تعاریف منشأ تعریف زنان و مردان هر جامعه از خودشان و نیز منشأ نقش‌های جنسیتی است (لس و دیگران، ۱۳۸۰).

مدیر امور بانوان شهرداری تهران در این خصوص می‌گوید: «تهران شهری مردانه است. کالبد شهری طوری طراحی نشده است که زنان در آن احساس آرامش کنند. شهر تهران متناسب با نیازهای زنان نیست. این نوع هویت بخشی فضایی بحث علمی جدیدی است که حتی در کشورهای توسعه یافته امروز در حال مطرح شدن است». وی معتقد است، در برنامه‌ریزی شهری در اختصاص فضاها، مکان‌ها و امکانات، نیازها و خواست‌های همه انسان‌ها باید در نظر گرفته شود. اما، از آنجا که شهر تهران توسط مردان ساخته شده و یا توسط آنان برنامه‌ریزی صورت می‌گیرد، نیازها و خواست‌های زنان به دلیل نداشتن اشراف کامل در نظر گرفته نشده است.

همچنین، در گزارشی شهردار تهران نیز می‌گوید: «شهر را مردانه ساخته‌ایم و احساس نکردیم زنان هم در این شهر نیازهایی دارند. و در ادامه می‌افزاید: یکی از مهمترین نیازهای بانوان، توجه به اوقات فراغت و سلامت روحی و جسمی آنهاست. زیرا اگر یک خانم در خانه دچار مشکلات روحی و جسمی شود، آثار منفی آن در حوزه تربیتی، اقتصادی و کارآمدی جامعه مشخص می‌شود».

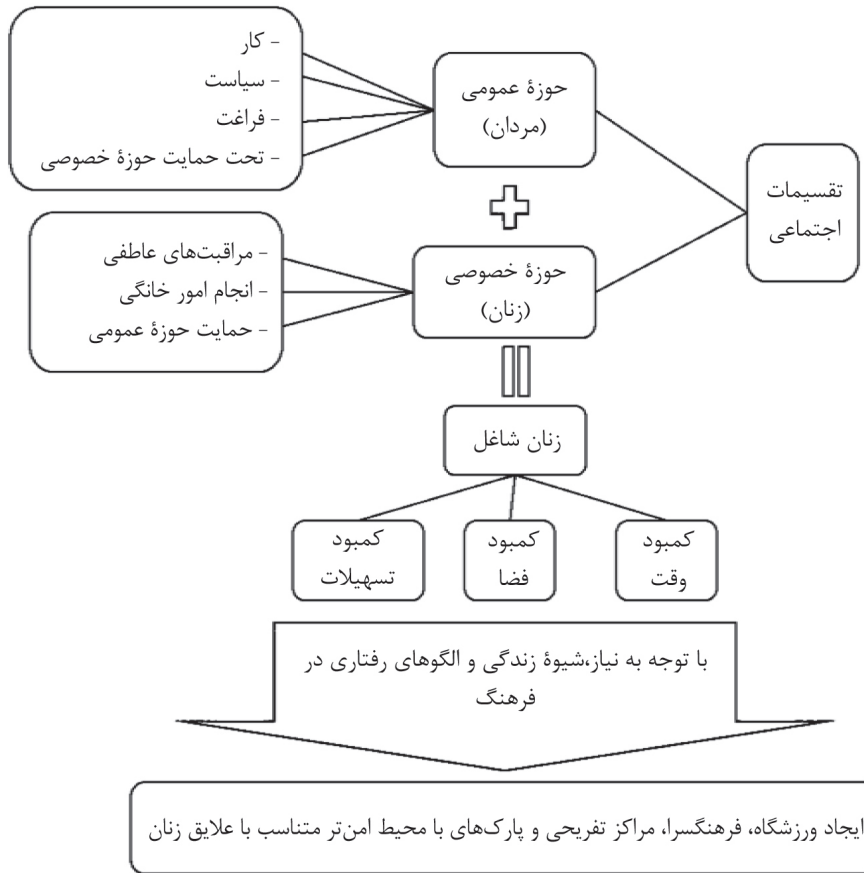
در دهه‌های اخیر برخی دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی سبب شده که زنان حصار محدود خانه‌ها را توسط سه عامل کلیدی: ۱- تحصیل ۲- تغییر سبک زندگی و ۳- اشتغال، شکسته و وارد فضای عمومی شوند. بنابراین یکی از نیازهای زنان و دختران شهری که اکنون دیگر در خانه‌ها محصور نیستند، نیازهای فراغتی است. در همین راستا برنامه‌ریزان باید به نیازهای آنان توجه نموده و در جهت گسترش فضاهای فراغتی عمومی نظیر ورزشگاه‌ها، فرهنگسراها و مراکز تفریحی مناسب با علایق زنان اقدام نمایند.

شیوه زندگی و الگوهای رفتاری در همه فرهنگ‌ها متفاوت است. حال تمهیدات مناسب جهت پاسخگویی به نیازهای خاص در فضاهای بیرونی می‌بایست به کار گرفته شود. احداث فضاهای باز شهری مانند پارک‌ها که مجموعه‌ای از علایق زنان را در آن جای می‌دهد اقدامی است که در جهت شکوفایی فردی و اجتماعی، ضمن تأمین ضریب ایمنی در محیط و فضای باز شهری، سبب کاهش دیگر فراغت‌های آسیب‌زا مانند مصرف گرایبی، مدگرایی و خریدهای تفریحی می‌گردد (شکل ۳).

۷-۴- پارک‌های بانوان بستری برای برنامه‌های بهداشتی-سلامتی

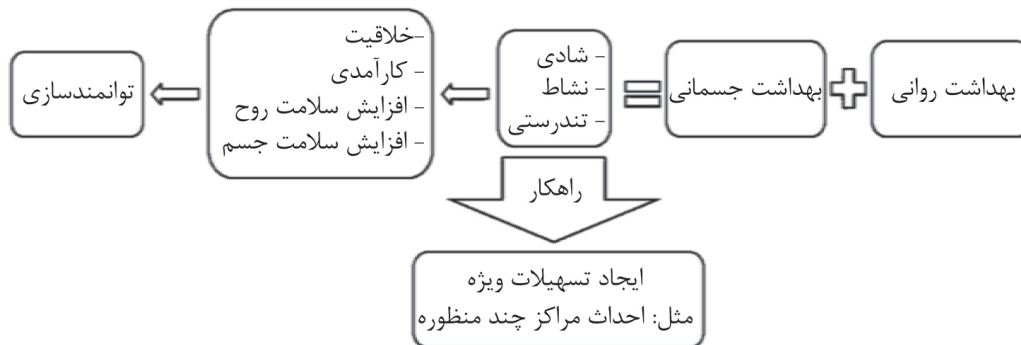
از دیدگاه روانشناسی، شادی و نشاط و تندرستی در صورت عمیق بودن، ضمن گسترش خلاقیت و کارآمدی فرد، سبب توانمندسازی بیشتر وی در حل مسائل می‌شود. برای داشتن یک جامعه پویا و سالم باید راهکارهای مناسب برای کسب شادی، نشاط و تندرستی فردی، خانوادگی و اجتماعی را فراهم سازیم. وجود هر یک از کاربری‌ها و تسهیلات ویژه به صورت مجتمع در یک مرکز تفریحی (پارک موضوعی بانوان) شرایط برقراری سلامت روح و روان و جسم افراد را فراهم می‌سازد. افزایش نشاط سبب بالا رفتن بهداشت و سلامت روح افراد می‌گردد (شکل ۴). امروزه سلامت جسمانی و روانی زنان با گسترش فرهنگ شهری و شهرنشینی به ضرورتی اجتناب‌ناپذیر از طرف دولت‌ها تبدیل شده است. این فرصتی است تا زنان بتوانند راه حلی معقول برای پیشگیری و درمان فرسودگی‌های فیزیکی و احساسی خود بکار گیرند. انجام فعالیت‌های فیزیکی از جمله ورزش در فضاهای باز برای زنان و بهره‌جویی از نور خورشید، سبب کاهش بیماری‌هایی از قبیل حمله‌های قلبی، پوکی استخوان، ریزش مو و... می‌گردد. امکان آموزش مهارت‌های زندگی، برگزاری کلاس‌های مناسب در اینگونه محیط‌ها در راستای بهداشت روان، بهبود روابط خانوادگی و کاهش اضطراب نیز در ایجاد نشاط جامعه مؤثر است.

شکل ۳: پارک های بانوان با رویکرد فراغتی

مأخذ: جامعی فرد، ۱۳۸۹

شکل ۴: پارک های بانوان با رویکرد بهداشتی-سلامتی

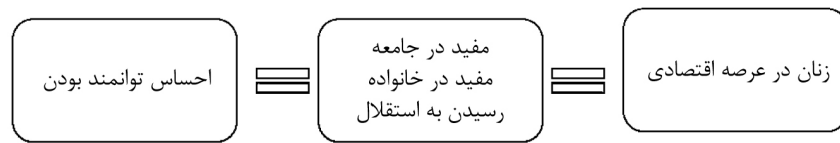
مأخذ: جامعی فرد، ۱۳۸۹

۵-۷- پارک بانوان بستری برای تعاملات اقتصادی

زنان پیش از انقلاب صنعتی دوشادوش مردان فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی داشتند. بعد از انقلاب صنعتی با وجود اینکه آنان را از فعالیت‌های اجتماعی باز داشتند و چرخه اقتصاد به دست مردان افتاد، باز هم دست از تلاش برنداشته و برای احقاق حقوق خود جایگاه خود را پس از سال‌ها به دست آوردند و وارد عرصه کار شدند. اگرچه همیشه تبعیض‌هایی از قبیل نحوه کار، میزان درآمد و دستمزد، تقسیم کار و ... در میان زنان و مردان بوده است، اما آنان برای به دست آوردن جایگاه خود تلاش نموده‌اند.

در جوامع روستایی ارزش توانمندی‌های زنان و مشارکت آنان در امور اقتصادی را نمی‌توان نادیده گرفت. در جوامع مدرن نیز زنان با تلاش فراوان پا به عرصه اجتماع نهاده و سعی نموده‌اند پا به پای مردان فعالیت نمایند (سفیری و جعفرنژاد، ۱۳۸۲). زنان در عرصه اقتصادی هم مفید جامعه قرار می‌گیرند و هم به استقلال می‌رسند و نهایتاً حس توانمندی آنان افزایش می‌یابد؛ به نوعی بالفعل شدن پتانسیل‌های بالقوه در زنان رخ می‌دهد (شکل ۵).

شکل ۵: زنان در عرصه اقتصادی

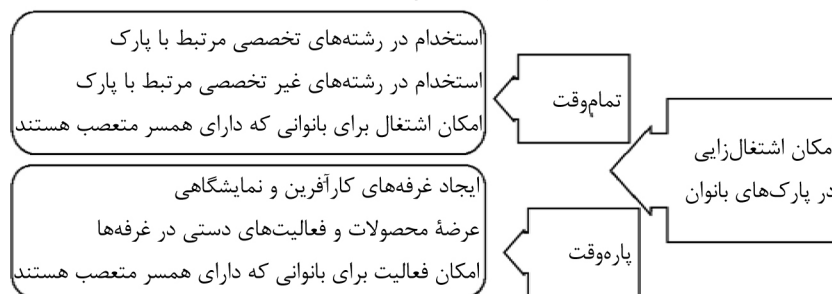

مأخذ: جامعی فرد، ۱۳۸۹

امکان اشتغال‌زایی در پارک‌های بانوان بدین طریق قابل احقاق می‌باشد:

- ۱- کار تمام‌وقت در محیط پارک به شکل‌های تخصصی و غیرتخصصی
- ۲- کار پاره‌وقت به صورت امکان اشتغال‌زایی داخل پارک با استقرار غرفه‌های کارآفرینی برای بانوان، خصوصاً بانوان خانه‌دار و افرادی که دارای پایه تحصیلی پایین می‌باشند.
- ۳- امکان انجام کار و فعالیت برای بانوانی که نیاز به اجازه همسرانشان دارند فراهم می‌گردد. در برخی اقوام، جوامع و خانواده‌های متعصب، کار زنان در محیط‌های اجتماعی به نوعی گناه تلقی می‌گردد. اما، در محیط‌هایی که فقط زنان فعالیت دارند مانعیتی برای این چنین خانواده‌هایی بوجود نخواهد آورد (شکل ۶). در نهایت با جلوگیری از انفعال بانوان به رغم اینکه نیمی از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند و استفاده از قابلیت‌های انسانی آنان در راه ایجاد محیطی مناسب از نظر اجتماعی-اقتصادی و زیست محیطی برای حال و آینده، از نقطه نظر توسعه پایدار نیز مفید واقع خواهد شد.

شکل ۶: پارک‌های بانوان با رویکرد اقتصادی

مأخذ: جامعی فرد، ۱۳۸۹

۸. جمع‌بندی

امروزه جوامع بشری در جهت دستیابی به نیازها و خواسته‌های اجتماعی و حقوق شهروندی همواره مطالباتی را خواستارند که به علت محدودیت‌های برگرفته از ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... در هر ملت و قوم با تفسیر و تعبیری متفاوت از آن مطرح می‌گردد. جوامع زنان به عنوان نیمی از اجتماع، ناخواسته به دلیل موضوع جنسیت از محدودیت‌هایی برخوردار بوده که جایگاه و ارزش‌های اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. لذا امروزه فرهنگ و ساختار اجتماعی کشور ایران به گونه‌ای است که متناسب با آن باید نیازهای بانوان به لحاظ فرهنگی، اجتماعی، تفریحی، بهداشتی و اقتصادی مورد بازنگری قرار گیرد. این مهم باید در بحث پارک‌های بانوان از دید تک محوری و صرفاً تفریحی و ورزشی به دیدگاه چند جانبه و به صورت تأمین نیازهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی تغییر یابد و طراحی پارک بانوان برای حضور فعالیت‌های آنان در جهت تعاملات اجتماعی و ارتقاء کیفی سطح زندگی آنها متناسب با ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی بانوان باشد. این امر باید با لحاظ نمودن پارامترهایی که بانوان در ادراک خود از محیط پارک بانوان مطرح می‌نمایند به صورت شاخص‌هایی در برنامه‌ریزی و طراحی پارک‌ها منظور گردد تا پارک بانوان مکانی در جهت شکوفایی، بالندگی و ایجاد حس اعتماد به نفس، مشارکت و حتی اشتغال برای بانوان گردد.

منابع

- ارونسون، الویت (۱۳۸۶): "چکیده‌ای از روانشناسی اجتماعی"، ترجمه حسین شکرکن، تهران، نشر ایران.
- بیبیر، آن آرو و هیگینز، کاترین (۱۳۸۱): "برنامه‌ریزی محیطی برای توسعه زمین"، ترجمه سیدحسین بحرینی و کیوان کریمی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- تورکیل‌دسن، جرج (۱۳۸۲): "اوقات فراغت"، ترجمه عباس اردکانیان، تهران، انتشارات نوربخش.
- جامعی فرد، محبوبه (۱۳۸۹): "عملکردها، معیارها و الگوهای طراحی پارک‌های بانوان در تهران، نمونه موردی: بهینه‌سازی بوستان پردیس بانوان"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات تهران.

- سفیری، خدیجه و جعفرنژاد، احمد (بهار ۱۳۸۲): "بررسی عوامل درون سازمانی بر ارزیابی از وضعیت شغلی زنان"، نشریه مطالعات زنان.
- کخ، هاید ماری (۱۳۸۰): "از زبان داریوش"، ترجمه پرویز رجبی، تهران، نشر کارنگ.
- فلاحت، محمدصادق (تابستان ۱۳۸۵): "مفهوم حس مکان و عوامل شکل دهنده آن"، تهران، نشریه هنرهای زیبا.
- لس، هیوود و دیگران (۱۳۸۰): "اوقات فراغت"، ترجمه محمد احسانی، تهران، نشر امید دانش.
- لینچ، کوین (۱۳۸۱): "تئوری شکل شهر"، ترجمه حسین بحرینی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- مرتضوی، شهرناز (۱۳۷۰): "روانشناسی اجتماعی و آشنایی با روانشناسی بین فرهنگی"، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- مرتضوی، شهرناز (۱۳۸۰): "روانشناسی محیط و کاربرد آن"، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- مطلبی، قاسم (زمستان ۱۳۸۰): "روان شناسی محیط، دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری"، تهران، نشریه هنرهای زیبا.
- Hofstede, G. (1980) "**Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values**", Beverly Hills, Sage, N.Y.
- Myers, D. G. (1988) "**Social Psychology**", Mc Graw Hill, International Ed., 2nd Edition.
- Tajfel, H. (1982) "**Social Psychology of Intergroup Relations**", Annual Review of Psychology.

سایت اینترنت

- <http://www.matr.net/print-4108>., Salvesen, David. (2005) "**The Making of Place**", Research on Place & Space, Feb 2005.